

Róziiewicz, Jerzy

Maria Henslowa (1920-2007)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 53/2, 201-204

2008

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Rózewicz

Instytut Historii Nauki PAN
Konstancin-Jeziorna k/Warszawy

MARIA HENSŁOWA (1920–2007)

Panią Marię osobiści poznałem bardzo późno, bodaj jakieś trzy lata przed Jej śmiercią. Wówczas mieszkałem w Domu Rencisty PAN im. prof. Witolda Orłowskiego w podwarszawskim Konstancinie, gdzie też przebywała Pani Maria wraz ze swym mężem, znanym archeologiem, Witoldem Henslem.

Szybko udało nam się nawiązać kontakt naukowy, zapewne dlatego, że problematyka etnograficzna była od dawna mi bliska, jeszcze z czasów niedokończonych moich studiów etnograficznych. Poniekąd też zbliżała nas podobna choroba, miażdżyca tętnic kończyn dolnych.

Ale dajmy już spokój temu, skupmy się na podstawowych informacjach dotyczących życia i twórczości Pani Marii, przy czym głównie będzie mi chodziło o wychwycenie w Jej działalności wszelkich związków z historią nauki, szczególnie z historią etnografii i historią farmacji oraz po części slawistyki.

Maria urodziła się 5 maja 1920 r. w Poznaniu. Była córką lekarza wykształconego w uczelniach niemieckich, uczestnika powstanie wielkopolskiego, Seweryna Chmielewskiego. Matką Jej była pianistka Włodzimiera Stanisławska.

W 1938 r. ukończyła Gimnazjum Zamojskiej przy ulicy Słowackiego w Poznaniu i jeszcze w tym samym roku wstąpiła na Wydział Lekarski Uniwersytetu Poznańskiego. Zaliczyła na nim tylko dwa semestry, na trzeci już nie zdążyła; 1 września 1939 r. wybuchła wojna światowa, Poznań dostał się w ręce niemieckie, o kontynuacji studiów, tak w Poznaniu, jak i w całej okupowanej Polsce można było tylko pomarzyć.

Wkrótce po wybuchu wojny, było to bodaj pół roku po tym tragicznym wydarzeniu, Maria Chmielewska podczas podróży pociągiem z Poznania do Warszawy poznała młodego, zaledwie dwa lata od ukończonych studiów, świetnie zapowiadającego się archeologa, Witolda Hensla.

On sam wspomina mi, że było w tej podróży i po niej wiele fragmentów romantycznych, w każdym razie mniej więcej w dwa lata od tej romantycznej podróży, 5 kwietnia 1941 r. Maria Chmielewska i Witold Hensel zawarli związek małżeński, który trwał niezmiennie, chyba szczęśliwie, aż do śmierci Pani Marii, czyli nieco ponad sześćdziesiąt sześć lat. W tym czasie mieli ze sobą sześcioro dzieci, w tym czworo dożyło wieku dojrzałego i zdobyło odpowiednie kwalifikacje. Jakaż to zasługa pani Marii!

Prowadzenie domu, wychowywanie dzieci, a i często pomoc techniczna w pracy naukowej męża (korekty, przepisywanie na maszynie itp.) spowodowały znaczne opóźnienia Pani Marii, sięgające bodaj kilkunastu lat w kontynuacji studiów. Nie wróciła do studiów lekarskich, rozpoczęła studia etnograficzne na Uniwersytecie Poznańskim pod kierunkiem profesora Eugeniusza Frankowskiego, u którego napisała pracę na temat pszczelarstwa. Do tego tematu, noszącego po trosze części historyczne, wracała.

Całkowicie w zakresie historii nauki była praca doktorska pani Marii poświęcona profesorowi etnografii w dwudziestolecie międzywojennym w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, Adamowi Fiszerowi. Monografia o nim, pióra Marii Henslowej ukazała się drukiem tzw. „małą poligrafią”, zresztą w jakichś fragmentach Pani Maria do tego wybitnego etnografa w swojej twórczości powracała. Promotorem pracy doktorskiej Henslowej był kierownik Katedry Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego, prorektor Józef Gajek.

Po uzyskaniu doktoratu Henslowa zbierała, a właściwie kontynuowała zbieranie materiałów do słownika medycyny ludowej. Jednocześnie, korzystając z pomocy męża, długoletniego dyrektora Instytutu Kultury Materialnej, uczestniczyła w wielu zjazdach i kongresach naukowych, głównie slawistycznych. Brała udział w kongresach slawistycznych w Warszawie, Moskwie, Zagrzebiu, Strassburgu (tam wiceprezydentem był W. Hensel). Zostawiła zatem w historii slawistyki swoją małą cząstkę.

Bodaj jednak najważniejsze osiągnięcia Pani Maria miała w tzw. etnofarmacji. Gałąź tej nauki ostatnimi laty rozwijała głównie wybitny historyk farmacji, prof. Barbara Kuźnicka. W kierowanej przez siebie Pracowni Historii Farmacji Instytutu Historii Nauki PAN skupiła wokół siebie prawie wszystkie osoby z Polski interesujące się etnofarmacją. Nie mogła pominąć Henslowej, która miała kilka interesujących i obszernych prac z tego zakresu. Wymienię najważniejsze: *Rośliny dziko rosnące w kulturze ludu polskiego*, „Archiwum Etnograficzne” nr 25, Wrocław 1962; *Wiedza ludowa o bożym drzewku, bylicy i piołunie*, „Slavia Antiqua”, t. 19, 1972, s. 81–168 [ss. 88]; *Z badań nad wiedzą ludową o roślini-*

nach, I. *Hypericum* – I. – *Dziurawiec zwyczajny*, „*Slavia Antiqua*” t. 23, 1976, s. 228–250 [ss. 22]; *Z badań nad wiedzą ludową o roślinach*. II. *Thymus serpyllum* L. – *Macierzanka piaskowa*, III. *Ruta graveolens* L. – *Ruta zwyczajna*. „*Slavia Antiqua*” t. 24, 1977 s. 163–212 [ss. 49]; *Z badań nad wiedzą ludową o roślinach*, IV, *Serum sp. Rozchodniki*, „*Slavia Antiqua*” t. 25, 1978 s. 295–319 [ss. 24].

Pani Profesor Barbara Kuźnicka w liście do mnie z dnia 6 grudnia 2007 r. pisze: „Doktor Maria Hensłowa uczestniczyła często w seminariach w naszej pracowni (historia farmacji). Nadto wzięła również udział w Sympozjum Leków naturalnych w tradycji naukowej ludowej (Ciechanowiec, 18–19 maja 1988). Smutno, kiedy odchodzą wartościowi i mądrzy ludzie...”

Wydawałoby się, że M. Hensłowa jak najbardziej zasługuje, aby zaistnieć w księdze zbiorowej z seminarium etnofarmaceutycznego, nie wiem czemu tego nie uczyniła, ale po ukazaniu się w druku drugiej części tego dzieła opublikowała w „*Kwartalniku Historii Nauki i Techniki*” dość obszerną i w miarę wyczerpującą recenzję².

Ostatnią przygodą Marii Hensłowej z historią nauki była wielostronna pomoc, jaką udzielała Joannie Kośnik przy napisaniu, na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, pracy magisterskiej pt. *Witold Hensel i dzieje archeologii polskiej w XX wieku*. Było to w 2007 r. Częściowo byłem świadkiem tego zdarzenia. Pani Maria jak i zapewne promotor z Uniwersytetu Wyszyńskiego, prof. dr hab. Zbigniew Kobyliński, uważali, że pracami magisterskimi mogą i powinny być opracowania o wybitniejszych archeologach w Polsce oraz, jak i przedstawicielach innych nauk, a nawet i grup państw (Słowiańszczyzna, kraje śródziemnomorskie itp.). Myśl właściwie nie nowa, ale postulat i teraz jest jak najbardziej aktualny.

Na zakończenie dodajmy, że małżonków Hensłów łączyła w Poznaniu bliska znajomość z Głowackimi; przypomnę, że profesor Witold Włodzimierz Głowacki był w Polsce jednym z najwybitniejszych historyków farmacji.

Maria Hensel przewieziona z Konstancina do szpitala w Warszawie, zmarła tam po paru dniach, 14 września 2007 r.

Pochowana została na Powązkach obok swego brata zmarłego w Powstaniu Warszawskim.

Niniejsze wspomnienie zostało opracowane na podstawie wspomnień osobistych, licznych rozmów z profesorem Witoldem Henslem, internetu, (tam błąd w nazwisku panińskim), nekrologu od rodziny w „*Gazecie Wyborczej*” a także obszernego listu od prof. Barbary Kuźnickiej.

Wspomnienie o dr Marii Hensłowej oraz spis jej prac ma się ukazać w opracowaniu Zofii Kurnatowskiej w „*Slavia Antiqua*”.

Przypisy

¹ W. i M. Henslowie doczekali się czworga dorosłych dzieci. Są to: Wojciech, turkolog, ambasador Polski w Turcji, zmarł przed kilkunastu laty; Zdzisław, metalurg, absolwent Politechniki Warszawskiej, specjalista archeometalurgii, b. szef Kancelarii PAN i wysoki urzędnik Ministerstwa Edukacji Polski; Leszek, hungarysta, były konsul Polski w Budapeszcie i ambasador w Bośni i Hercegowinie; Barbara Maria, zastępca dyrektora Muzeum Historii Warszawy.

² M. Henslowa: recenzja z dzieła *Historia leków naturalnych*, cz.2, Warszawa 1989. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1990, nr 1, s. 111–114.